

DEN OM NATIONALISM, LIVSFARLIGA HISTORIEBRUK OCH HISTORIEN VÄGEN TILL FÖRSONING

Texter till Del 3: Vägen till försoning Identifieringsarbetet

I kylrummet, bakom tjocka ståldörrar, sträcker sig lagerhyllor ända upp till taket. Här finns de oidentifierade kvarlevorna efter offret för massakern i Srebrenica.

Foto: Adam Haglund

Identifiering av de döda

I en barack i Tuzla finns det bårhus där oidentifierade kvarlevor från Srebrenicas offer förvaras. I kylrummet, bakom tjocka ståldörrar, sträcker sig lagerhyllor ända upp till taket och här finns såväl biologiska människorester som deras tillhörigheter, främst i form av kläder.

Identifieringsarbetet går långsamt. Ett par rättsläkare arbetar med att analysera och katalogisera skelettdelarna. De kan med bara några få benrester säga ganska mycket om den döde, men problemet i fallet Srebrenica är att det inte alltid hjälper. Många av de som dödades har en likartad fysionomi, nästan alla är män, många i ungefär samma ålder. De dog alla inom loppet av ett par dagar, de har samma geografiska och etniska ursprung och i är många fall dessutom släkt med andra offer.

Arbetet försvåras ytterligare av att de flesta kropparna har legat strax under markytan. Det har utsatt dem för en del skador även efter döden. Det kan vara kraftiga regnoväder som har spolat bort kroppsdelar, eller djur som har hittat och fört bort dem. Att förövarna dessutom systematiskt flyttade de döda till nya massgravar har också gett dem skador efter döden som gör att en kropp ofta inte stämmer överens med hur personens anhöriga beskrivit honom.

Alltså krävs mer än bara en kartläggning av skeletten för att fullgöra identifieringsarbetet. Här kommer dna-tekniken in i bilden. Utredarna har tillgång till ett arkiv med dna-profiler från identifierade och oidentifierade offer, från deras anhöriga och andra överlevande – sammanlagt över 90 000 profiler. Detta kompletteras med information från intervjuer med anhöriga och noggrant uppställda släkträd.

Ju närmare släkt två personer är, desto bättre stämmer deras dna-profiler överens. För att identifiera en person med hjälp av dna vill man i första hand kunna jämföra ett barn med dess föräldrar, och i andra hand med ett syskon. Det går att använda andra släktingar också, främst på mammas sida eftersom blodsbanden är starkare där, men osäkerheten ökar då ganska mycket.

När utredarna har hittat en matchning mellan två dna-profiler som man

DEN OM NATIONALISM, LIVSFARLIGA HISTORIEBRUK OCH HISTORIEN VÄGEN TILL FÖRSONING

känner sig säker på, så skriver de en analys. Denna dubbelkollas sedan ett antal gånger av flera oberoende avdelningar och med hjälp av flera olika metoder, innan resultatet delges de anhöriga. Det är i slutänden endast de som kan fatta beslut om att ärendet får avslutas, vilket i sin tur gör att de kan begrava kvarlevorna.

ICMP - International Commission on Missing Persons

Sedan krigsslutet har arbetet pågått för att fastställa hur många som dödades och vad som hänt alla dem som saknas. Inledningsvis hade Internationella rödakorskommittén ansvar för registren, idag är det ICMP, International Commission on Missing Persons, som sköter identifieringsarbetet.

Man har i dagsläget omkring 30 000 oavslutade ärenden, det vill säga akter över personer som anmälts som saknade och inte återfunnits. Många av dessa ligger antagligen på något av bårhusen och väntar på identifiering, men för det stora flertalet har kvarlevorna över huvud taget inte återfunnits än. Arbetet med att söka nya massgravar pågår alltjämt.

ICMP har längs resans gång hunnit bli så bra på sitt arbete att organisationens kunskaper efterfrågats på många andra håll i världen. Man har hjälpt till efter tsunamin i Sydostasien, efter orkanen Katrina i södra USA, i krigets Irak, i Colombia, Filippinerna och på många andra platser.

Fram till slutskedet sker identifieringsarbetet under fullständig anonymisering av offer och anhöriga. Utredarna på ICMP har endast tillgång till slumpmässiga id-nummer i sin jämförelse av olika dna-profiler. Ingen vet vilka människor som döljer sig bakom siffrorna och därmed undviker man att personlig hänsyn eller känslomässiga band påverkar arbetet.

Först när ett fall avslutas och de anhöriga ska underrättas blir ett offers identitet känd för ett litet antal personer. Emina Kurtalić, som jobbat länge med anhörigkontakter, säger att reaktionerna på slutresultatet kan bli väldigt olika.

– De flesta är tacksamma över att få veta vad som hänt deras far, make eller son, men i början var det besvärligare eftersom många fortfarande hoppades att den saknade skulle vara i livet. Dessutom var det svårt att förklara det här med dna-teknik och hur bra den faktiskt är.

Idag är alla anhöriga medvetna om att de som saknas också måste betraktas som döda. De allra flesta har dessutom varit i kontakt med ICMP, lämnat blodprover och fått information om hur identifieringen går till. Fortfarande dyker det upp fall där anhöriga inte vill låta avsluta sökningarna, men de blir alltmer sällsynta, säger Emina Kurtalić.

– Då handlar det oftast om att vi bara har hittat en del av en kropp och att de anhöriga vill hålla fallet öppet i väntan på att vi kanske hittar resten.

Olika typer av massgravar

Efter massakern i Srebrenica lämnade förövarna sina offer i massgravar runt om i området. I många fall valde man senare att återvända för att

DEN OM NATIONALISM, LIVSFARLIGA HISTORIEBRUK OCH HISTORIEN VÄGEN TILL FÖRSONING

flytta de nedgrävda kropparna till en andra och ibland en tredje grav. I utgrävningarna och klassificeringen av massgravar skiljer man därför mellan primära, sekundära och tertiära gravar.

Förövarna trodde att de på detta sätt skulle försvåra kartläggningen av brotten. Men även om förflyttningen av kroppar har skapat en viss förvirring i utredningsarbetet, så har det i vissa fall också underlättat för rekonstruktionen av händelseförloppet, eftersom spåren efter gärningsmännen varit fler än om kropparna hade lämnats på en plats och sedan inte flyttats.

För själva identifieringsarbetet har flytten av kroppar däremot inneburit svårigheter. Ofta använde man grävmaskiner, vilket innebär att många kroppar tillfogats nya skador, något som i sin tur gör att anhöriga ibland inte vill kännas vid kvarlevor, eftersom de inte känner igen den dödes skador.

Det har också inneburit att kvarlevor från en och samma person ibland hittats på två eller tre vitt skilda platser, något som fördröjt arbetet.